

ระบบการปลูกข้าวนาปีและการทำประมงในหมู่บ้านยากจน ของชาวผู้ด้อยทางเลสานสังชลฯ จังหวัดสงขลา¹

Rainy Season Rice farming Systems and Fisheries in a Poor Coastal village of Songkla Lake : Tayee Case

Abstract

The data was obtained from 76 farmers of Mooban Tayee of Tombon Hauyluek, Amphur Rattaphume, Changwat Songkhla. The research team use a Farming Systems and Research Approach to categorize the farming systems of Amphur Rattaphume into 4 main farming systems namely a) rubber/fruit tree/upland rice, b) intensive-lowland rice, c) rubber/tow-land rice/vegetable, and d) rainy-season rice/small-fisheries. Tayee was selected to be a representative Mooban of the rainy season rice/small fishery system.

It was found in this study that the majority of farmers of Tayee started sowing rice seed in early July. Rice transplanting fields were prepared in September and October. Approximately 75% of farmers used a two-wheel tractor for land preparation. The majority of farmers (83%) grew traditional rice varieties. The most popular traditional varieties were Tong-home, Nang-Egg, and To-mai. Only 17% of 76 farmers grew recommended varieties. The main reasons cited for not growing recommended rice varieties were unsuitability of paddy land, unavailability of recommended rice seed and recommended varieties were not known to some farmers.

Eighty percent of farmers applied chemical fertilizer to rice seedbeds at a concentration of 20 kg/rai and to transplanted rice fields at 13 kg/rai. Only a few farmers (4%) used insecticide while 1% used rat poison. Farmers indicated the major constraints in rice farming were soil salinity, acid soils and lack of water during the dry season.

Fifty four percent of the 76 farmers had fishing as a minor occupation. The major constraint of the fishery as identified by the farmers was the reduction of fishes and shrimp fisheries due to increased pressure as more people became involved in this activity. The main causes of poverty in this village were probably was a) small land holding (10 rai/household) and poor soil fertility, b) inappropriate rice technology such as unsuitable recommended rice varieties and finally c) fishing activities were not well developed by relevant government organizations.

บทคัดย่อ

ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลจากการสำรวจชาวตระกรจำนวน 76 รายของบ้านท่าหยี ซึ่งเป็นหมู่บ้านยากจนที่สุดของอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักการของการวิจัยระบบการทำฟาร์มเป็นเครื่องมือในการจำแนกระบบการเกษตรในอำเภอรัตภูมิ คือระบบข้าวไร่-ยางพารา-ไม้ผล ระบบข้าวนาปี-นาครอทีส่อง ระบบยางพารา-ข้าวนาปี-ผัก และระบบข้าวนาปี-ประมง บ้านท่าหยีได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านตัวแทนของระบบข้าวนาปี-ประมง พบว่าในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่เตรียมแปลงเพาะกล้าต้นเดือนกรกฎาคม และแปลงปักต่ำงเดือนกันยายนต่อ กับตุลาคม และประมาณ 75% ใช้รถไถเดินตามเป็นเครื่องมือในการเตรียมดิน เกษตรกรส่วนใหญ่ (83%) ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ที่นิยมกันมากคือ ทองหอม นางเอก และโต๊ะมัย เกษตรกรเพียง 17% เท่านั้น ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม เหตุผลสำคัญที่ไม่ปลูกข้าวพันธุ์นี้คือ ดินที่นาของตนไม่เหมาะสมกับพันธุ์ข้าวส่งเสริม ไม่มีเมล็ดพันธุ์ และบางรายไม่รู้จักข้าวพันธุ์ส่งเสริมเลย

¹ ดร. บัญชพล บุญชู จิตพาก ชนบัญชรัชวงศ์ ฉลอง มณฑุล

อาจารย์ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

เกษตรกรในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้ ใช้ปุ๋ยเคมีกันอย่างกว้างขวาง (80%) สำหรับแปลงกล้าใช้อัตราเฉลี่ย 20 กก./ไร่ ส่วนในแปลงปักต่ออัตรา 13 กก./ไร่ มีการใช้ยาฆ่าแมลง (4%) และยาเบื้องหนึ่งอย่างมาก (1%) ปัญหาสำคัญที่สุดในการทำนา คือ สภาพดินคืด ดินเปรี้ยวและการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง

ประมาณ 54% ของผู้ให้ข้อมูลทำการประมงเป็นอาชีพรอง เกษตรกรกลุ่มนี้รายงานว่า อุปสรรคสำคัญของการทำประมง คือจำนวนสัตว์น้ำที่จับได้ในทะเลสาบสงขลา ลด้อยลงเนื่องจากมีผู้จับมากขึ้น

ความยากจนในหมู่บ้านมีสาเหตุเนื่องจากพื้นที่ท่านาขนาดเล็ก (10 ไร่/ครอบครัว) และความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เทคโนโลยีในการทำนาไม่เหมาะสม โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวที่ทางราชการแนะนำส่งเสริมไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านยากจนแห่งนี้ การทำการประมงยังไม่ได้รับการศึกษาและพัฒนาจากทางราชการอย่างจริงจัง

คำนำ

ในปี พ.ศ. 2525 คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้คัดเลือกอ่าเภอรัตภูมิเป็นสถานที่สำรวจทำกริจัยระบบการทำฟาร์ม (ปัญจพล บุญชู 1987) เนื่องจากอ่าเภอนี้มีลักษณะเป็นอ่าเภอที่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา มีประชากรสมมพานะหัวใจไทยพุทธ และไทยมุสลิม ระบบการเกษตรต่างๆ ที่มีอยู่ในที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การปลูกยางพารา ข้าว ผลไม้ ผัก เนื้อมะพร้าว และการประมง มีอยู่ในอ่าเภอนี้ทั้งสิ้น นับได้ว่าเป็นตัวแทนที่ดีของที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาในภาคใต้ ประกอบกับการทำเลี้ยงสัตว์ที่ตั้งของอ่าเภอรัตภูมิอยู่ไม่ไกลเกินไป จากคณะทรัพยากรธรรมชาติ (33 กิโลเมตร) นับได้ว่าเป็นสถานที่ที่จะเอื้ออำนวยความสะดวก ให้อาจารย์ในคณะทรัพยากรธรรมชาติออกไปทำการวิจัยในสาขาวิชาของตน โดยไม่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนมากนัก

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่เลือกอ่าเภอรัตภูมิ เพื่อศึกษาวิจัยระบบการทำฟาร์ม เพราะว่าในอ่าเภอนี้มีหน่วยงานของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทเข้าไปมีบทบาทถึง 6 หน่วยงาน เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรมการศึกษาอกโรงเรียน กรมปศุสัตว์ กรมพัฒนาชุมชน แต่ยังมีหลายหมู่บ้าน ในอ่าเภอนี้เป็นหมู่บ้านยากจน (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524) ซึ่งก็เป็นสิ่งกระตุ้นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้อ่าเภอนี้ได้รับการคัดเลือกเพื่อศึกษาว่าเป็นเพาะปลูกอย่างไร สภาพความเป็นอยู่ของราษฎรบังยากจน ทั้งๆ ที่อ่าเภอนี้มีระบบการเกษตรเกือบทุกอย่าง และมีหน่วยงานต่างๆ ของทางราชการเข้าไปให้ความช่วยเหลืออยู่ด้วย

โดยอาศัยข้อมูลของสำนักงานเกษตรอ่าเภอรัตภูมิ และการออกไปตรวจสอบในพื้นที่โดยเฉพาะทำนาวิจัย ระบบการทำฟาร์ม (ปัญจพล บุญชู 1987) พบว่าในอ่าเภอรัตภูมิ อาจจำแนกระบบการทำฟาร์มได้เป็น 4 ระบบหลัก ๆ คือ

- ระบบข้าวไร่-ยางพารา-ไม้ผล
- ระบบข้าวนานาชาติ-นาครึ่งที่สอง (น้ำตาลประทาน)
- ระบบยางพารา-ข้าวนานาชาติ-ผัก
- ระบบข้าวนานาชาติ-ประมง

เนื่องจากในแต่ละระบบการทำฟาร์มดังที่กล่าวประกอบด้วยจำนวนที่บล 2 ถึง 3 ตำบล ซึ่งมีจำนวนหมู่บ้าน หลากหลาย เพื่อให้การวิจัยระบบการทำฟาร์มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับงบประมาณ เวลา และจำนวนนักวิจัยที่มีอยู่ ดังนั้นแต่ละระบบจะมีหมู่บ้านหนึ่งหมู่บ้านซึ่งได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของระบบนั้น ๆ หลังจากนั้นจะทำการสำรวจหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของระบบห้าหมู่บ้าน การสำรวจห้าหมู่บ้านจะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ ของสถาบันและหน่วยสังคมต่างๆ ในหมู่บ้านได้อย่างชัดเจนดีกว่าการสุ่มตัวอย่างสำรวจ ในการประชุมสัมมนาระบบการทำฟาร์มครั้งที่ 4 ผลการสำรวจหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของระบบข้าวนานาชาติ-นาครึ่งที่สอง ได้รายงานโดย ฉลอง มณฑล และคณะ (2530) ไปแล้ว สำหรับกรณีบ้านท่าหยี บังจุบันซึ่งกับก็อ่าเภอความเนียง ซึ่งจะได้กล่าวอย่างละเอียดต่อไป

ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของ ระบบช้านานปี-ปะรัง เพราะประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนี้ประกอบอาชีพ ส่องอย่างนั้น ดังนั้นทำให้บ้านท่าทายมีความเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของระบบช้านานปี-ปะรัง

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของบ้านท่าทายคือ เป็นหมู่บ้านที่ถูกจัดให้เป็นหมู่บ้านที่ยากจนที่สุดใน อ่าเภอวัดกูมิ โดยสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524) สำหรับกลุ่มทั้งหมดที่มีเงินกระตุ้นให้ คณะกรรมการฯ เข้าไปศึกษา เพื่อใจดีทราบถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะระบบการทำนาและประมาณของหมู่บ้านยากจน ว่าเป็นเพาะเหตุใดเมื่อเกษตรกรรมโอกาสประกอบอาชีพ 2 อย่าง คือการทำนาและปะรัง แต่ยังยากจนอยู่ตระหนักรู้กันนี้ ดังนั้นในบทความนี้เนื้อหาจะเน้นให้เห็นถึงวิธีการทำนาและประมาณตลอดถึงปัญหาของหมู่บ้านยากจนนี้อย่างย่อๆ ส่วนผลการสำรวจอย่างละเอียดได้รวมรวมไว้ในเอกสารรื่อ ระบบการทำฟาร์มในอ่าเภอวัดกูมิ จัดทำโดย ภาควิชา พัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ

ประวัติการตั้งต้นฐานของราชธานีในบ้านท่าทาย

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านพบว่า ดังเดิมท้องที่แห่งนี้ยังไม่มีผู้มาอยู่อาศัยต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีราชธานีจากต่างลักษณะ อ.เมือง จ.สงขลา อพยพโดยทางเรือมาอยู่อาศัย ณ บ้านท่าทายปะรัง ครอบครัว อาชีพเริ่มแรกคือ การทำการประมาณตามชายฝั่งและท่านในห้องที่หมู่ที่ 3 ต่างล้วนลี้ลึก กึ่งอ่าเภอความเนียง จังหวัด สงขลา

สภาพภูมิศาสตร์และที่ดิน

บ้านท่าทายมีสภาพพื้นที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลา ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไป มีสองส่วนคือ ส่วนแรก เป็นที่ป่าชายเลน ประกอบด้วยป่าละมุงและป่าเสม็ด ทุ่งหญ้า และที่ว่างซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ส่วนที่สอง คือที่นาและที่ตั้งบ้านเรือน

เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบ จึงทำให้มีน้ำท่วมทุกปีโดยน้ำจะทันจากทะเลสาบสงขลา และท่วมในช่วงเดือน พฤษภาคม-เดือนมกราคม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ดินบางส่วนมีสภาพเป็นดินเค็มและบางส่วนมี สภาพเป็นดินเปรี้ยว

สภาพการคมนาคม

บ้านท่าทายตั้งอยู่ห่างจากชุมชน กึ่งอ่าเภอความเนียง จังหวัดสงขลา ประมาณ 10 กิโลเมตร การติดต่อท้อง ผ่านถนนลูกรังที่มีสภาพไม่ดีนัก และไม่สามารถใช้ได้ในฤดูที่มีน้ำท่วมหรือฝนตกชุก การเดินทางราชธานีใช้รถจักร-ยานยนต์โดยเสียค่าโดยสารเที่ยวละ 25 บาท นอกจากนั้นมีรถยนต์รับจ้างบ้านในบางครั้งในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากมี การติดต่อที่ค่อนข้างลำบากประกอบกับค่าโดยสารในการเดินทางสูง ราชธานีจึงนิยมใช้เส้นทางติดต่อในการซื้อขาย บริโภคกุ้ง票และค้าขายกับอ่าเภอปักษ์ใต้ จังหวัดพัทลุง และอ่าเภอเมือง จังหวัดสงขลา

การบริการสังคมชั้นพื้นฐาน

ในขณะที่สำรวจหมู่บ้านนี้ (พ.ศ. 2529) ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ การซื้อหาน้ำสิงบีโกประจ่าวันได้จากร้านค้าในหมู่บ้าน สถานที่สำคัญ ๆ มีวัด 1 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 โรง ยังไม่มีสถานอนามัยและสถานพดุงครรภ์ในหมู่บ้าน ประกอบกับการติดต่ออันง่ายดาย ทำให้ชาวบ้านจึงทำให้ราชธานีมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย เนื่องจาก ขาดแคลนหม้อ

แหล่งน้ำดีมีได้จากน้ำฝนที่กักเก็บไว้ และօาศัยน้ำจากสระเก็บน้ำจำนวน 1 สาระ ดังนั้นราชธานีทั่วไป ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับดื่ม และน้ำจากบ่อที่ขุดขึ้นใช้จะมีรสเปรี้ยวใช้ประโยชน์ได้น้อยมาก โครงการ พัฒนาชุมชนที่กำลังดำเนินการอยู่ คือโครงการปรับปรุงดินเพื่อเกษตรกรรม โดยกรมพัฒนาที่ดิน

สภาพประชากรของหมู่บ้าน

จากดั้งเดิมมีครัวเรือนจำนวน 15 ครอบครัว และได้เพิ่มจำนวนครัวเรือนเป็น 124 ครอบครัว ในจำนวนดังกล่าวได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น ๆ บ้างเหลืออยู่ในปัจจุบัน 100 ครัวเรือน โดยส่วนการเพิ่มขึ้นของราชภารเกิดขึ้นจากการเพิ่มจำนวนของสมาชิกจากครอบครัวเดิมที่มีอยู่ ราชภารจากถิ่นอื่นโอนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานน้อยมาก

วิธีการเก็บข้อมูลและลักษณะผู้ให้ข้อมูล

การสำรวจได้ดำเนินการในเดือนเมษายน พ.ศ. 2529 ใช้แบบสอบถามโดยการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลของการทำงานในปีพะเพลูก 2527/28 รวมรวมจาก 76 ครัวเรือน ลักษณะโดยสรุปของผู้ให้ข้อมูลได้แสดงในตารางที่ 1

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (88%) เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ยประมาณ 49 ปี ส่วนใหญ่ (71%) จะประคัมป์ที่ 4 ประมาณหนึ่งในสี่ของผู้ให้ข้อมูลไม่ได้เรียนหนังสือ อาชีพหลักทำนา อาชีพรองทำอาหารประมง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (97%) มีที่ทํากินของตนเอง โดยเฉลี่ยจะมีที่นาถือครองครอบครัวละ 13 ไร่ ซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกับขนาดถือครองของหมู่บ้านยากจนอื่น ๆ ในอ่าเภอเดียวกัน เป็นที่นําสังเกตว่าเกือบครึ่งหนึ่ง (47%) ของผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้านยากจนนี้ มีหนี้สินโดยเฉลี่ยรายละ 8,817 บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือเพื่อนบ้าน

เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องเป็นแหล่งที่มาของแรงงานและช่วยเหลือทางการเกษตรที่สำคัญกว่าแหล่งช้าสารของรัฐ (ตารางที่ 1) แต่ถ้าหากมีปัญหาการเกษตรที่สำคัญ ๆ ราชภารในหมู่บ้านนี้ก็มักนิยมไปหาคนงานหรือผู้ให้เช่าบ้าน มากกว่าไปปรึกษาเกษตรต่ำบลหรือเกษตรผู้นำ โดยสรุปพฤติกรรมทางด้านการทำอาหารช้าสาร และการแก้ปัญหาการเกษตรของราชภารในบ้านทําที่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ยากจนที่สุดในอ่าเภอวัดกูมี มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากพฤติกรรมของราชภารที่อยู่ในระบบการเกษตรอื่น ๆ (ปัญจพล บุญชู 1987)

ระบบการทำนา

ในที่นี้หมายถึง การเตรียมดินในแปลงกล้า และแปลงปักดำ พันธุ์ข้าวที่ปลูก การใช้ปุ๋ยและสารเคมี รวมถึงปัญหาหรืออุปสรรคของระบบการทำนาที่ของราชภารในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้

วิธีการทำนา

ดังที่กล่าวมาแล้วราชภารในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้มีที่นาถือครองประมาณรายละ 13 ไร่แต่ปรากฏว่าที่ทำการเพาะปลูกจริง ๆ โดยเฉลี่ยรายละ 10 ไร่เท่านั้น เนื่องจากที่นาบางแปลงไม่มีอานวยต่อเพาะปลูก เนื่องจากสภาพดินเป็นดินเค็มและดินเปรี้ยวและบางแปลงมีระดับน้ำลึกเกินไป มีผลทำให้ประมาณ 60% ของผู้ให้ข้อมูลทางไปทำนาในหมู่บ้านใกล้เคียงอื่น ๆ

สภาพของหมู่บ้านมีทั้งที่นาซึ่งเป็นที่ลุ่มและที่ดอน จึงพบว่ามีการทำนาด้วยนาหัวน้ำแต่ราชภารโดยส่วนใหญ่ (75%) ทำนาด้วยนาตาก เนื่องจากพื้นที่นาในที่ลุ่มมีสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์กว่า ทำให้ผลผลิตข้าวที่ได้มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดผลผลิตเฉลี่ยจากการในที่ลุ่มประมาณ 229.8 กก./ไร่ ในขณะที่ในที่ดอนได้ประมาณ 166 กก./ไร่ ระยะดับผลผลิตดังกล่าวเน้นอย่างกว่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของจังหวัดสงขลา (328 กก./ไร่) และน้อยกว่าผลผลิตข้าวน้ำปีโดยทั่วไปของจังหวัดในภาคใต้ซึ่งประมาณ 274 กก./ไร่ ในปีการเพาะปลูกเดียวกัน (2527/28)

การเตรียมดิน

การเตรียมดินในแปลงกล้า

เกษตรกรบางส่วนในหมู่บ้านนี้จะเริ่มได้เพื่อเตรียมที่ดินให้พร้อมเพาะปลูก ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่จะเตรียมแปลงเพาะปลูกในระหว่างเดือนกรกฎาคม และทำการหัวนากล้าระหว่างปลายเดือนเดียวกัน

การเตรียมดินในแปลงปักดำ

จะสังเกตเห็นว่า ในหมู่บ้านแห่งนี้เกษตรกรจะเริ่มไก่แปลงปักดำในช่วงกลางเดือนกรกฎาคม ถึงปลายเดือนพฤษภาคม แต่เดือนที่นิยมเตรียมแปลงปักดำกันมากที่สุด คือช่วงเดือนกันยายนต่อไปเดือนตุลาคม ส่วนการ

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 76 ราย

ข้อมูล	ร้อยละ	ข้อมูล	ร้อยละ
1. ลักษณะผู้ให้ข้อมูล		42-61 ว. ⁺	2.7
1.1 สภาพครอบครัว		รายได้เฉลี่ยต่อปีจาก	
หัวหน้าครอบครัว	55.3	ประมาณ	5,175.-บาท
ไม่ใช่หัวหน้าครอบครัว	44.7	รับจ้าง	7,733.-บาท
1.2 อายุเฉลี่ย 48.7 ปี		อาชีพอื่น ๆ	2,580.-บาท
1.3 เพศ		4. แหล่งเข้ามาการเกษตร	
ชาย	88.2	เพื่อนบ้าน/ญาติพี่น้อง	56.6
หญิง	11.8	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	51.3
1.4 การศึกษา		เจ้าหน้าที่ของรัฐ	42.1
ป.1-ป.4	71.1	วิทยุ	39.5
สูงกว่า ป.7	3.9	ทีวี/ภาพยนตร์	25.0
ไม่ได้เรียน	25.0	เกษตรกรผู้นำ	18.4
1.5 อาชีพหลัก		หนังสือพิมพ์/สิ่งพิมพ์	7.9
ทำนา	81.6	อื่น ๆ	13.2
ประมาณ	17.1	5. ผู้ที่เกษตรกรไปปรึกษาปัญหาทาง	
อาชีพอื่น ๆ (รับราชการ	1.3	การเกษตร	
สูงจัง)		กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	31.6
1.6 อาชีพรอง		เพื่อนบ้าน	18.4
ประมาณ	53.9	เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล	15.8
เลี้ยงสัตว์	14.5	เกษตรกรผู้นำ	14.5
ทำนา	9.2	6. การถ่ายทอดเกษตรกร	
ค้าขาย	7.9	6.1 เกษตรกรถ่ายทอดไม่มี	
อื่น ๆ	18.4	ภรรยา	47.4
1.7 จำนวนบุตรเฉลี่ย 6 คน/ครอบครัว		ไม่มีภรรยา	52.6
2. ลักษณะการถือครองที่ดิน		6.2 จำนวนเงินที่ภรรยา	
2.1 ประเภทที่ดินถือครอง		เฉลี่ย	8,817.-บาท
เป็นเจ้าของ	97.4	7. การเป็นสมาชิกและการใช้บริการของสถาบัน	
เช่า	3.9	กลุ่มสหกรณ์	13.2
ได้ท่าฟรี	3.9	กลุ่มเกษตรกร	6.6
รับจำนำ	2.6	กลุ่มลูกค้า ธกส.	5.3
ไม่มี (เพราะประกอบ		กลุ่มอื่น ๆ	4.0
อาชีพประมาณ)	1.0	8. แหล่งเงินกู้	
2.2 การถือครองที่นา (ขนาด)		เพื่อนบ้าน	37.1
2-21 ไร่	89.3	ธกส.	11.5
22-41 ไร่	8.0	อื่น ๆ	31.4

บังคับดำเนินการทักษะในช่วงต้นเดือนตุลาคม รายงานส่วนใหญ่ (75%) นิยมใช้รถได้เดินตามในการเดินทาง (ตารางที่ 2) การบังคับจะไม่เป็นสิ่งตรง แต่มีระยะห่างก่อต่อน้ำแข็งแน่นอนคือ ประมาณ 30 ซม. ใช้จานวนตันกล้า ประมาณ 3-5 ตันต่อห้อง

ตารางที่ 2 ข้อมูลบางประการเกี่ยวกับระบบการทำงานในปีการเพาะปลูก 2527/28 (จำนวน 69 ราย)

1. วิธีทำงาน	ร้อยละ	6. ปัญหาในการทำงาน	ลำดับความสำคัญ (มากไปน้อย)
ทำงานคนเดียว	70	ดินไม่ดี	1
นาทว่านา	7	ฝนแล้งไม่มีน้ำ	2
นาต่า + นาทว่านา	20	น้ำท่วมที่นานา	3
2. เนื้อที่ปลูกข้าวเฉลี่ย/ครอบครัว 9.5 ไร่		แมลงศัตรูมาก	4
3. การใช้เมล็ดพันธุ์		ขาดแรงงาน	5
ข้าวที่ทำเอง+พันธุ์ส่งเสริม 6.5 กก./ไร่		7. แมลงศัตรุที่สำคัญต่อการทำงาน	
4. เทคโนโลยีที่ใช้	ร้อยละ	ลำดับความสำคัญ (มากไปน้อย)	
ใช้เครื่องจักรกลเตรียมดิน	75	เหล็ก	1
การใช้พันธุ์ข้าวส่งเสริม	17	หนองกอก	2
การใช้ปุ๋ยในแปลงกล้า	84	แมลงสิง	3
การใช้ปุ๋ยในแปลงปักดำ	80	ตึกแตน	4
การใช้สารเคมีควบคุมแมลง	4		
การใช้สารเคมีฆ่าหนู	1		
5. เหตุผลสำคัญ ๆ ที่ไม่ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม (จำนวน 57 ราย)	ร้อยละ		
ดินไม่เหมาะสม	28		
ไม่มีเมล็ดพันธุ์	28		
ไม่รู้จัก	23		
มอดชอบทำลายข้าวสาร	4		

การเลือกใช้พันธุ์ข้าว

จากการสำรวจพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง มีผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมเพียง 17% เท่านั้น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่นิยมปลูกกันมาก ในนาที่ลุ่มหรือนาต่าคือพันธุ์ทองหอย รองลงมาคือนางอก (ตารางที่ 3) ส่วนในที่ดอนหรือนาทว่านี้คือ พันธุ์ทองหอย และโดยมีอัตราการนิยมมาก เนื่องจากต้องใช้เวลาเพื่อเตรียมดินและได้ผลผลิตสูงในสภาพนาที่ดอน ส่วนพันธุ์ทองหอยนี้จะให้ผลดีทั้งส่องสภาพ ข้าวพันธุ์ส่งเสริมที่มีผู้ปลูกอยู่บ้าง คือนางพญา 132 กช 5 กช 7 และ กช 13 เหตุผลที่สำคัญ ๆ ที่เกษตรกรไม่ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม คือที่นาเป็นดินไม่เหมาะสมกับข้าวพันธุ์นี้ ไม่มีเมล็ดพันธุ์และเกษตรกรบางคนไม่เคยรู้จักข้าวพันธุ์ส่งเสริม

เมล็ดพันธุ์ที่ใช้ หมายถึง ทั้งเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์ส่งเสริมส่วนใหญ่ (84%) ได้จากการเก็บเกี่ยวในฤดูที่ผ่านมา อัตราเฉลี่ยที่ใช้ประมาณ 7 กก./ไร่

ตารางที่ ๓ พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่นิยมปลูกในนาดำและนาหวาน

นาดำ	
พันธุ์	ลำดับความนิยม (มากไปน้อย)
ทองหอม	1
ใต้มัย	2
หลวงแดง, ยาไทร	3
นางพญา	5
แก่นเจันทร์, หัวนา	6
หลวงขาว	7
จีน	8
ช่อละมัย, คอกมุด ยาวยอ	8
นาหวาน	
พันธุ์	ลำดับความนิยม (มากไปน้อย)
ทองหอม	1
ใต้มัย	2
หลวงแดง	3
นางเอก	4
หัวนา	5
จำปาแก้ว	6
ลังช์หยด	8

การใช้ปุ๋ยในแปลงกล้า

ปุ๋ยที่ใช้มีปุ๋ยเคมีและปุ๋ยคอก แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ หรือ 92% ของผู้ใช้ปุ๋ย ใช้ปุ๋ยเคมีอัตราที่ใช้ประมาณ 20 กก./ไร่ ปุ๋ยสูตร 16-20-0 เป็นที่นิยมมากที่สุด

การใช้ปุ๋ยในแปลงปักต่า

เกษตรกรส่วนใหญ่ (80%) ใช้ปุ๋ยเคมีในนาข้าวและเป็นปุ๋ยสูตรเดียวกับที่ใช้ในแปลงกล้า อัตราการใช้ 13 กก./ไร่ การใช้ปุ๋ยในแปลงปักต่านิยมใส่ในช่วงก่อนหรือหลังปักต่าหนึ่งวันหรือ 3-15 วันหลังปักต่า หรือหลังปักต่า 30 วัน เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเพียงครั้งเดียวเท่านั้น โดยเลือกใส่ในช่วงใดช่วงหนึ่งดังที่กล่าวมา

สิ่งที่น่าสังเกตคืออัตราการใช้ปุ๋ยต่อไร่ในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านยากจนแห่งอื่นในอำเภอเดียวกัน จากการสำรวจโดยผู้เชียน (ปัญจพล บุญชู 1987) พบว่าในบ้านล้านคาย ซึ่งราชภูมิประกอบด้วย ไทยพุทธและไทยมุสลิม มีอัตราการใช้ปุ๋ยเคมีสำหรับข้าวนาปีเพียง 5 กก./ไร่เท่านั้น ซึ่งมีน้ำหนาน้อยกว่าอัตราการใช้ปุ๋ยของเกษตรกรบ้านท่าที่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ยากจนที่สุดของอำเภอรัตนภูมิ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าชานในบ้านท่าที่ ตระหนักดีว่าดินที่นาของตนไม่อุดมสมบูรณ์จึงพยายามหาดแทนโดยการใช้ปุ๋ยเคมี ส่วนเกษตรกรในหมู่บ้านล้านคาย เชื่อว่าดินนาขของตัวเองอุดมสมบูรณ์ดีอยู่แล้ว และใช้ "ปุ๋ยขา" (เชือว่าเป็นรองคอฟอสเฟต) ชุดได้จากภูเขาคุทในบริเวณใกล้เคียง และมีราศากูก จึงไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีมากนัก ความเชื่อดังกล่าวเน้นถ่องของการพิสูจน์ของนักวิทยาศาสตร์การเกษตร ที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาในการทำนา

พบว่าปัญหาที่สำคัญที่เป็นอุปสรรคในการทำนาของราชภูมิในหมู่บ้านนี้คือ คุณภาพของดินไม่ดี ขาดแคลนน้ำ หรือมีน้ำท่วมในช่วงที่มีฝนตกหนัก ปัญหาที่สำคัญอีกสองประการคือข้าว มักถูกทำลายโดยทัณฑ์และต้นข้าวถูกทำลายโดยเพลี้ย ความสำคัญของปัญหาได้แสดงไว้ในตารางที่ 2

การกระจายผลผลิต

ข้าวที่ผลิตได้มีการใช้ประโยชน์ 3 ทางคือ เพื่อการบริโภค เก็บไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไปและนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ พบว่าเกษตรกรในหมู่บ้านยากจนแห่งนี้จะเก็บข้าวไว้บริโภคเป็นจำนวน 70% ของผลผลิตทั้งหมด เก็บไว้มีน เมล็ดพันธุ์ในปีต่อไปเพียง 5% และขายประมาณ 25% ของผลผลิตทั้งหมด เกษตรกร 7% มีข้าวบริโภคเพียงพอโดยไม่ต้องหารือเพิ่มและประมาณ 24% มีข้าวไม่เพียงพอ กับความต้องการ และการเก็บปัญหาโดยการซื้อข้าวมาบริโภค

การขายข้าว

เกษตรกรจะขายข้าวตามด้วย คือขายเมื่อต้องการเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวเดือนมีนาคม และการกฎหมายเป็นช่วงที่มีการขายข้าวมาก โดยในช่วงนี้เป็นแหล่งรับซื้อข้าวที่สำคัญ ส่วนใหญ่ผลอื่น ๆ ในการขายข้าวของเกษตรกร ก็คือราชาข้าวสูงจังหวัดอุบลฯ เพื่อจะได้มีที่เก็บข้าวใหม่ที่เพียงจะเก็บเกี่ยว โดยสรุป เกษตรกรส่วนใหญ่จะขายข้าวเมื่อต้องการเงินสดมาใช้จ่ายในครอบครัว

การเก็บรักษา

พบว่าหนูมีนศัตรุสำคัญต่อข้าวที่เก็บรักษาในยังคง มีเกษตรกรเพียง 28% ควบคุมหนูโดยใช้กับตัก มีการใช้สารเคมีเมื่อหนูน้อยมาก (1%)

การทำประมง

นอกเหนือจากการทำนา พนักงานให้ข้อมูลจำนวน 54% ทำการจับปลาและกุ้งเป็นอาชีพรอง จุดประสงค์สำคัญของการทำประมงก็คือเพื่อบริโภคและขายเพื่อให้ได้รายได้มาเจือจุนครอบครัว แต่มีบางครอบครัวทำการประมงเพื่อหาอาหารมาเลี้ยงครอบครัวเท่านั้น และเพียงส่วนน้อยที่ทำการประมงเพื่อการค้า

แหล่งซื้อเกษตรกรออกไปทำการประมง คือริเวณทะเลสาบสงขลา อุปกรณ์ที่ใช้เป็นอุปกรณ์แบบพื้นบ้าน เช่น กัต ตะลอก โพงพาง แท พานะที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเรือพาย (80%) มีเพียงส่วนน้อยหรือ 20% ใช้เรือหางยาว จากการสำรวจนี้พบว่า มูลค่าเครื่องมือในการทำประมงประมาณ 4,866 บาท/ราย ซึ่งที่จับปลาและกุ้งได้มากมีอยู่สองช่วง คือ เดือนเมษายน และเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม จำนวนที่ได้เป็นปลาประมาณ 13 กก./ครัว เกษตรกรตั้งข้อสังเกตว่า กุ้งและปลาที่จับได้มีจำนวนลดน้อยลง หันนี้เนื่องจากมีผู้จับมากขึ้น รายได้จากการขายกุ้งประมาณ 1,736 บาท/ราย/ปี และจากปลาประมาณ 1,431 บาท/ราย/ปี ในขณะที่ต้นทุนในการทำประมงประมาณ 1,250 บาท/ราย/ปี ซึ่งประมาณสามในสี่เป็นค่าน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเรือหางยาว

สรุป

เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรมีที่นาถือครองโดยเฉลี่ยประมาณ 13 ไร่/ครอบครัว แต่เป็นเนื้อที่นาที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวโดยเฉลี่ยประมาณ 10 ไร่/ครอบครัวเท่านั้น ชาวนาส่วนใหญ่เตรียมแปลงเพาะกล้าต้นเดือนกรกฎาคม และแปลงปักตัวซึ่งเดือนกันยายนต่อไปเดือนตุลาคม ประมาณสามในสี่ของเกษตรกรนิยมใช้รถไถเดินตามส้าหรับ เตรียมแปลงกล้า และแปลงปักตัว การปักตัวน้ำข้าวจะไม่เป็นเส้นตรงแต่มีระยะระหว่างกันที่แน่นอนคือ 30 ซม. ใช้ต้นกล้า 3-5 ต้นต่อหอดลุ่ม

ประมาณ 17% ของผู้ให้ข้อมูลปลูกข้าวพันธุ์สีขาว เนื่องจากข้าวพันธุ์นี้คือคืนที่นาของตนเอง ไม่เหมาะสมกับพันธุ์ข้าวนิดนี้ ไม่มีเมล็ดพันธุ์ หรือไม่รู้จักข้าวพันธุ์สีขาวโดยเด็ดขาด

เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีในอัตราที่ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับหมุนบ้านอื่น ๆ ในอ่างทองเดียวกัน เกษตรกรน้ำนาทาย นิยมใส่ปุ๋ยเคมีในแปลงกล้าในอัตราเฉลี่ย 20 กก./ไร่ และในแปลงปักตัว 13 กก./ไร่

ปัญหาที่สำคัญในการทำนาคือคืนมีสภาพเป็นดินเค็ม และดินแร่ร้าย ขาดน้ำในฤดูแล้งและน้ำท่วมในฤดูฝน ศัตรุข้าวที่สำคัญมี เพลี้ย หนอนกอ แมลงสิ้ง และตึกแตน

ผลผลิตข้าวส่วนใหญ่เกษตรกรใช้บริโภคในครอบครัว ประมาณ 24% ของผู้ให้ข้อมูลมีข้าวไม่พอริโภคในครอบครัว ข้าวที่ผลิตได้เกษตรจะขายเมื่อต้องการเงินสดเพื่อการใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งที่มีการขายข้าวมากที่สุดคือ เดือนมีนาคมและเดือนกรกฎาคม โรงสินในหมู่บ้านเป็นแหล่งรับซื้อที่สำคัญ หนูเป็นศัตรุสำคัญต่อข้าวที่เก็บในยังคงแต่มีการใช้สารเคมีเมื่อหนูน้อยมาก เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่ทราบถึงปริมาณของผลผลิตที่ถูกทำลายโดยหนู หันนี้ในนาและยังข้าว

ประมาณ 17% ของผู้ให้ข้อมูลที่ทำประมงเป็นอาชีพหลักและประมาณ 54% ทำการประมงเป็นอาชีพรอง จุดประสงค์สำคัญของการทำประมงคือเพื่อบริโภคและขาย แหล่งการประมงคือทะเลสาบสงขลา ปัจจัยสำคัญของการทำประมงคือ เกษตรกรจับปลาและกุ้งในแหล่งที่เคยจับได้น้อยลง และที่สำคัญอีกประการคือไม่มีเงินทุนในการซื้อหาเครื่องมือทำการประมงที่ทันสมัย

สาเหตุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความยากจนของราษฎรในหมู่บ้านนี้ อาจสรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่ที่ทำนาขนาดเล็ก ราษฎรส่วนใหญ่มีรายได้หลังจากการทำงาน แต่เนื้อที่นาที่ถือครองมีขนาดเล็ก และไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ ทำให้ผลผลิตข้าวที่ได้ต่ำ

2. การทำการประมง ซึ่งเป็นอาชีพรองของคนส่วนใหญ่ ยังไม่ได้รับการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพน้อยกว่าจริงจัง จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

3. เทคโนโลยีในการทำงานไม่เหมาะสม ทั้ง ๆ ที่มีการรณรงค์ให้ปลูกข้าวพันธุ์สูงเสริมโดยทางราชการอย่างมาก ในช่วงปี 2527/28 ในเขตอ่าาะวัตภูมิ (ปัญจพล บุญชู 1987) แต่เมืองตากไรไม่ร้าย ในหมู่บ้านนี้ปลูกข้าวพันธุ์สูงเสริม สะท้อนให้เห็นความไม่เหมาะสมของพันธุ์ข้าวสูงเสริมกับสภาพของหมู่บ้านยากจนแห้งแล้งนี้ ทั้งในเชิงชีวิทยาและเศรษฐกิจ และสังคม คือข้าวพันธุ์สูงเสริมส่วนใหญ่มีลักษณะตี้ ไม่เหมาะสมกับระดับน้ำในหนองน้ำ และไม่เหมาะสมกับการเก็บเกี่ยวโดยใช้ "แกระ"¹ ซึ่งเป็นวิธีการเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิมของเกษตรกรส่วนใหญ่ในภาคใต้

นอกจากนี้ข้อมูลจากการสำรวจซึ่งให้เห็นว่า การถ่ายทอดวิชาการโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องข้าวของทางราชการ ยังไม่ประสบผลลัพธ์ เพราะมีเกษตรกรเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่ใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นแหล่งข่าวหรือเป็นที่ปรึกษา ปัจจุบันการท่องเที่ยว

4. การบริการของสถานีสัตว์ไม่ดีพอ พบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของผู้ให้ข้อมูลกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้าน ในอัตราดอกเบี้ยค่อนข้างสูง

ข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะช่วยทำให้ คณะกรรมการการท่าฟาร์ม ซึ่งมีลักษณะเป็นสถาบันวิชาการมีความรู้ และความเข้าใจ สภาพการทำงานและประมงของบ้านท่าที่ ระยะจะช่วยให้คณะกรรมการท่าฟาร์ม สามารถสร้างสมมติฐานเพื่อการวิจัยในปัจจุบันที่สำคัญอย่างละเอียดต่อไป หัวข้อสำคัญที่ควรจะได้รับการศึกษาและวิจัยตามขั้นตอนของการวิจัยระบบการท่าฟาร์มคือ การแก้ปัญหาดินคุณและดินเปรี้ยว การพัฒนาพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงและเหมาะสม คือต้องทนแล้ง และทนต่อสภาพดินและดินเปรี้ยว การศึกษาและพัฒนาการท่าประมงรูปแบบต่าง ๆ การพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยใช้วัตถุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น การสร้างผู้นำท้องถิ่นซึ่งเอื้ออำนวยต่อการถ่ายทอดวิชาการเกษตร

โครงข้อแสดงว่า วิธีการจำแนกประเภทระบบการผลิตและแนวทางในการวิจัยระบบการท่าฟาร์ม The Role of the Typology of Agricultural Production System in Farming Systems Research and Extension โดย ดร. กี ทรีบูล และ ดร. ปัญจพล บุญชู ซึ่งได้เสนอในการสัมมนาระบบการท่าฟาร์มครั้งที่ ๕ นี้ เป็นแนวทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การวิจัยซึ่งสามารถนำผลที่ได้ไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวในบ้านท่าที่ได้

¹ เป็นใบมีกรังประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ใช้ตัดร่วงข้าวจากต้นข้าวที่ลีบวง เกษตรกรส่วนใหญ่ในภาคใต้ยังคงใช้เครื่องมือเก็บเกี่ยวข้าวชนิดนี้อยู่

เอกสารอ้างอิง

1. ปัญจพล บุญชู (1987) "Poverty and Modernization in a village in Southern Thailand : A Comparative Study of Thai Buddhists and Thai Muslims". Unpublished Ph.d. dissertation, St. Lucia, Queensland, University of Queensland, Australia
2. ฉลอง มณีกุล 2530 ลักษณะบางประการของระบบการปลูกข้าวในบางท้องที่ของอ่าเภอรัตภมิ จังหวัดสงขลา ปีพะปุก 2527/28 เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาระบบการทำฟาร์มครั้งที่ 4 วันที่ 7-10 เมษายน 2530 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
3. สำนักงานสถิติการเกษตร สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีพะปุก 2528/29
4. สถาบันการศึกษาและสังคมแห่งชาติ 2524. รายชื่ออ่าเภอยากจน